

Oprør fra Midten nedlægges med Magt

Niels I. Meyer*)

1. Indledning

Niels Kærgaard har skrevet en artikel med titlen »Magt og Oprør fra Midten«¹⁾ Han savner »systemværker med en samlet analyse af det moderne samfund«, og hilser Lindbergs »Magt« fra 1933 og »Oprør fra Midten« (1978) velkommen som to sådanne systemværker fra dette århundredes Danmark. Dog synes »Magt« at være mere velkommen end »Oprør fra Midten« (OFM) at dømme efter den følgende tekst. Det skal imidlertid ikke afholde mig fra at udtrykke min glæde over, at Kærgaard går ind på OFMs mere utraditionelle forslag – set fra en fagøkonoms synspunkt. Nogle af de punkter Kærgaard fremdrager har allerede været behandlet i en diskussion med Henrik Preben Perregaard (Juristen og Økonomen, september og oktober, 1978). Formålet med mit indlæg er dels at uddybe forståelsen af OFMs forslag og at korrigere nogle misforståelser, og dels at forsøge at inspirere andre økonomer til at gå ind i debatten.

2. Korrektioner til Kærgaards opfattelse af »Oprør fra Midten«

Et af Kærgaards formål synes at være at påvise en række forskelle mellem »Magt« og OFM. Jeg har ikke læst Lindbergs bog, men heldigvis bringer Kærgaard en række citater til underbyggelse af sine postulater. Disse citater er tilstrækkelige til at overbevise mig om, at der ikke er nær så stor forskel, som Kærgaard hævder.

Han lægger ud i afsnittet om OFM med at skrive: »Lindberg så idealet som hver mand fik udbyttet af sit arbejde; i OFM er idealet det simple at alle får lige meget«. Nej, så simpelt er det ikke. Tværtimod går OFM også ind for, at man får udbytte af at arbejde, idet alle ansatte i en fællesvirksomhed får samme timeløn. Den der arbejder 40 timer får således dobbelt så meget i arbejds-løn, som den der arbejder 20 timer. OFMs princip på dette punkt er altså ikke »ganske forskelligt fra Lindbergs«, som påstået af Kærgaard. Derimod er det

*) Professor, dr. techn., D.T.H.

1) Økonomi og Politik 1980, nr. 3, sp. 252-70.

naturligvis rigtigt, at OFMs princip med ens timeløn ikke giver udtryk for den enkeltes »produktivitet«. Vores nuværende lønssystemer lever også langt fra op til dette teoretisk-økonomiske princip, måske med undtagelse af visse akkord-systemer.

Kærgaards næste misforståelse går ud på, at Lindberg skulle have »en dimension mere i sin analyse, nemlig folks forskellige præference for fritid og arbejdstempo; en dimension han er villig til at lade slå igennem på indkomstfordelingen«. Denne dimension er fuldt ud med i OFM, faktisk endnu mere end i »Magt«, idet OFM opererer med en automatisk borgerløn til alle – så man ikke har behov for at påtage sig noget som helst lønarbejde, hvis man værdsætter sin fritid højere. Denne »dimension« påvirker som nævnt også indkomstfordelingen, ligesom i »Magt«.

Kærgaard synes at have overset nogle væsentlige punkter omkring OFMs *borgerløn*. Han er bekymret for mulighederne for at få finansieret borgerlønnen og skriver om OFMs behandling: »Disse problemer undgår bogen helt ved intet sted at antyde noget som helst om borgerlønnen højde«. Måske er Kærgaard kommet til at springe s. 117 i OFM over, for her står nemlig: »Borgerlønnen dækker de minimale leveomkostninger, således at ingen er tvunget til at påtage sig lønnet arbejde. De der ønsker en højere materiel levestandard er sikret retten til lønnet arbejde i et vist omfang«. Vi har med vilje ikke sat tal på, idet det ikke er afgørende for princippet, om den årlige borgerløn fastlægges nogle tusinde kr. højere eller lavere. (Iøvrigt har jeg flere steder i den offentlige debat peget på folkepensionen som et rimeligt udgangspunkt). Kærgaards problem i den forbindelse med familier »der pludselig mister deres indkomst grundet arbejdsløshed« er uforståeligt, al den stund der ikke findes tvungen arbejdsløshed i vores fremtidssamfund. Det er et af de afgørende punkter i OFM – som Kærgaard også synes at have overset. Spørgsmålet om sygdom, invaliditet o. l. er ikke eksplicit behandlet i OFM, som jo ikke har haft mulighed for at tage fat på alle detaljer. Det følger af hele filosofien bag OFMs fremtidssamfund, at mennesker der på den måde er påtvungent et handicap i relation til de økonomiske indtjeningsmuligheder vil blive sikret et godt økonomisk grundlag af det offentlige (mindst svarende til den nationale gennemsnitsløn). Denne post spiller under alle omstændigheder en beskeden rolle på nationalregnskabet.

En nationaløkonomisk analyse baseret på OFMs tankegang viser, at der i forhold til i dag kan spares en væsentlig del af de sociale overførsler gennem borgerlønssystemet. Restbeløbet kan finansieres uden større vanskeligheder i et samfund med så stort økonomisk lighed som beskrevet i OFM. I debatbladet »PÅ VEJ«, nr. 1, 1981 er offentliggjort nogle eksempler på, hvordan nationalregnskabet kan se ud for OFMs fremtidssamfund.

Kærgaard hævder at have »påvist«, at hvis OFMs fremtidssamfund skal fungere, så kræves der »en helt anden type mennesker end dem, der normalt age-

rer i den danske økonomi og i den økonomiske teori«. Det har ikke været mig muligt at finde denne påvisning i Kærgaards artikel, men jeg skal ikke udelukke, at OFMs menneskesyn er anderledes end det, der normalt benyttes i »den økonomiske teori«. I modsætning til Kærgaards artikel beskrives dette menneskesyn eksplicit i OFM. Det ville have været nyttigt, hvis Kærgaard havde præciseret, hvilke træk i denne analyse han ikke kan acceptere – set i relation til den ændrede samfundsstruktur, som er gennemført i OFMs fremtids-samfund. Kærgaard vil næppe hævde, at den økonomiske teoris mennesketype er den eneste tænkelige.

Det er Kærgaards opfattelse, at forfatterne til OFM ikke har nogen »dybere forståelse« af markedsmekanismen. Det baserer han på følgende citat fra OFMs indledende oversigt:

»Det er gamle liberalistiske dogmer, at alles vel er bedst tjent med, at alle arbejder bedst muligt i egen interesse, og at den frie konkurrence og det frie forbrugsvalg (markedsmekanismen) sikrer den mest effektive produktion, hvilket naturligvis kun kan være rigtigt, hvis alle faktisk arbejder i egen interesse (og ikke sælger deres arbejdskraft til andre), og hvis de frie konkurrenter på markedet er nogenlunde lige store og stærke«.

Jeg vil foreslå en alternativ udlægning, nemlig at Kærgaard ikke har nogen udpræget sans for litterær brug af ironi. Lige efter skriver Kærgaard, at han ikke har tillid til, at OFMs forfattere »har noget naturligt forhold til hverken liberalisme, marxisme eller økonomisk teori«. Det er muligt, at vores forhold til disse emner ikke er »naturligt« for Kærgaard, men derfor kan det jo godt være sundt og realistisk. Iøvrigt er det nogle besynderlige »argumenter« at drage ind i en analyse, som prætenderer at være saglig. Det ville have været ulige mere interessant, hvis Kærgaard havde præciseret sit eget syn på graden af overensstemmelse mellem udviklingen af virkelighedens markeder og de (forenklede) økonomiske teorier.

3. Kærgaards økonomiske indvendinger

Substancen i Kærgaards kritik af OFM kan sammenfattes i to punkter:

- 1) Arbejderstyrede virksomheder bruger ifølge den økonomiske teori mindre arbejdskraft og flere andre ressourcer end kapitalstyrede virksomheder.
- 2) En øget efterspørgsel hævdes at kunne resultere i et fald i produktionen, når lønnen ikke bestemmes af udbud og efterspørgsel.

Hvad det første punkt angår finder jeg det af begrænset interesse, at en overforenklet *teoretisk* model kan give de af Kærgaard nævnte konsekvenser. Mig bekendt er der ikke empirisk grundlag for at antage, at arbejderstyrede virksomheder skulle bruge mindre arbejdskraft. Det er sikkert ikke svært at finde

rimelige forklaringer på denne afvigelse fra Kærugaards teoretiske model. For eksempel kunne det tænkes, at de arbejderstyrede virksomheder i deres politikker inddrager en række sociale hensyn, som ikke udelukkende er økonomisk dikteret. I relation til OFMs fællesvirksomheder bør man iøvrigt bemærke sig, at disse ikke er rent arbejderstyrede. Halvdelen af pladserne i bestyrelsen indtages af samfundsrepræsentanter, som bl. a. skal tilgodese overordnede samfundshensyn, inklusive forbrugerinteresser. Endelig bør det også bemærkes, at i OFM har man frigjort sig fra den blokering, at hensynet til at bevare og skaffe flere arbejdspladser går forud for alt andet. Med indførelsen af det solidariske arbejdsdelingsprincip har OFM som tidligere nævnt afskaffet den tvungne arbejdsløshed. Mange teorier tager sig anderledes ud på den baggrund – også de økonomiske.

Kærugaards andet problem er belyst i den tidligere nævnte artikel af Perregaard og i mit efterfølgende svar (Juristen og Økonomen, oktober 1980). (Mærkværdigvis henviser Kærugaard ikke til disse indlæg i sin referenceliste). Hovedpunktet er, at den øgede produktion kan realiseres enten ved at den (eller de) eksisterende virksomhed(er) øger produktionen – eller ved at der etableres nye virksomheder på området. Hvis medarbejderne på den eksisterende virksomhed ikke er tilstrækkeligt interesseret i at øge produktionen trods øget efterspørgsel, vil samfundsrepræsentanterne i bestyrelsen gøre deres indflydelse gældende på forbrugerinteressernes vegne. Dette kan også tage form af initiativer til etablering af nye virksomheder på området – med støtte fra de offentlige industrifonde. Iøvrigt vil jeg henvise til mit svar til Perregaard, som indeholder mere detaljerede overvejelser.

4. Afsluttende bemærkninger

Kærugaard hævder, at OFM mangler analyser og diskussioner af, hvorledes de foreslåede systemer kan fungere. Dette er et overraskende standpunkt. OFM giver en meget detaljeret beskrivelse af principperne, strukturen og funktionsmåden i det foreslåede system. Hvis Kærugaard mener, at det ikke kan fungere, må det være hans opgave at præcisere, hvad der efter hans opfattelse ikke er funktionsdygtigt.

På den anden side kunne man spørge Kærugaard, om han mener, at det nuværende system er funktionsdygtigt? Vi har i OFM givet en detaljeret analyse af dette spørgsmål, og vores konklusion er, at det nuværende system er kørt uhjælpeligt fast. Kun radikale systemændringer kan bringe os ud af krisen. Hvis Kærugaard er uenig i denne analyse, ville det være nyttigt for debatten at få det præciseret. Jeg håber, at også andre økonomer kunne få lyst til at bidrage til disse overvejelser. Jeg finder (ligesom Kærugaard), at fagøkonomerne har en vigtig rolle at spille, når det drejer sig om »en samlet analyse af det moderne samfund«.